

Max Engman 1945–2020

Professori Max Robert Engman (1945–2020) kuoli pitkän sairauden seurauksena 19. maaliskuuta 2020. Hän toimi Åbo Akademin yleisen historian professorina vuosina 1985–2011 ja kuului sukupolvensa merkittävimpiin historioitsijoihin.

Max Engman syntyi Helsingissä 27. syyskuuta 1945. Hän kirjoitti ylioppilaaksi Ruotsalaisesta normaalilyseosta vuonna 1964 ja aloitti samana vuonna historian opinnot Helsingin yliopistossa Jarl Gallénin johdolla. Engman kuului suuriin ikäluokkiin, omien sanojensa mukaan niihin, joille 1960-luvulla aukesi reitti yliopistoon ja akateemiseen maailmaan, vaikka mikään koti-taustassa ei viitannut akateemiseen uraan.

Monen ikäluokkaansa kuuluvan edistykellisen helsinkiläisopiskelijan lailla Engman osallistui Vanhan ylioppilastalon valtauksen vuonna 1968. Hänen tarinansa poikkeaa kuitenkin monen muun osallistujan kokemuk-sista: kertomansa mukaan hän pistäytyi pitkien puheiden aikana opiskelutoverinsa kanssa elokuviissa palaten myöhemmin paikalle. Valtauksen jälkeisenä aamuna Engman meni sääntillisesti töihin Valtionarkistoon, josta hän oli samana vuonna saanut paikan arkistoamanu-enssin sijaisena. Hän jäi taloon viideksi vuodeksi ja toimi vielä sen jälkeen vuoden Ulkoministeriön arkistossa.

Engman kertoo julkaistussa jäähyväisluennossaan oppineensa arkistotyössä, kuinka rajaton historioitsijan käytössä oleva aineisto oli ja kuinka paljon mahdollisuuksia se tarjosi.¹ Toimenkuvaan kuului erilaisten sukuselvitysten tekeminen, ja erään tehtävän yhteydessä Engman törmäsi Pietarissa vuonna 1900 kuolleen hopeaseppä Anton Öhrlingiin. Öhrling, yksi Pietarissa asuneista suomalaisista, muutti Engmanin elämän herättämällä kiinnostuksen Pietarin suomalaisia kohtaan. Engman päätti kirjoittaa väitöskirjansa ”Suomen toiseksi suurimmasta kaupungista”, jonka asukkaisiin on kuulunut niin suomalaisia käsityöläisiä ja palvelijoita kuin insinöörejä ja upseereja. Tästä sai alkunsa unohdettua ilmiötä käsittelevä tutkimus, joka on väitöskirjan *S:t Petersburg och Finland – migration och influens* (1983) ohella poikinnut sellaisia klassikoita

kuin *Pietarin suomalaiset* (2004) ja *Suureen Itään. Suomalaiset Venäjällä ja Aasiassa* (2004). Teos *Gränsfall. Utväxlingar och gränstrafik på Karelska näset* (2007), suom. *Raja. Karjalankannas 1918–1920* (2007) käsittelee puolestaan Suomen ja Neuvostoliiton rajaa aikana, jota leimasi virallisten suhteiden puuttuminen ja tilanteen aiheuttama pakolaisten ja agenttien epämääräisen liikenne.

Jos työ arkistossa vei Engmanin unohdettujen aineistojen äärelle, niin historian opinnot opettivat, että menneisyys ei pelkästään koostunut tapahtumista ja vuosiluvuista. Historiaa saattoi käsitellä kuin taikinaa, jota voi vaivata ja paistaa monin eri tavoin. Tutkijan tieto menneisyydestä kasvaa arkistotyön myötä ja uusien tulkintamahdollisuuksien kautta. Tärkeisiin inspiraation lähteisiin kuului uusi sosiaalishistoria. Sen kiinnostuksen kohteena oli historian suuret hiljaiset ryhmät, jotka eivät olleet jättäneet jälkeensä mittavia lähdeaineistoja, mutta joiden vaiheita saattoi tutkia makrotasolla, vaikka muuttoliikkeiden kautta.

Engmanin ansiosta tiedämme esimerkiksi, että kaksi kolmasosaa Pietarin nuohoojista 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla oli suomalaisia, ja että tämänkaltaisen ”etninen erikoistuminen” oli ominaista nuohoojan ammatille muuallakin Euroopassa. Suomalaisten muuttoliike Pietariin ja heidän vaiheensa kaupungissa ei ollut pelkästään tieteellinen aluevaltaus, joka valaisi Pietarin merkitystä Suomen taloudelliselle kehitykselle. Se oli myös tärkeä suomalaisille, jotka olivat paenneet Pietarista Suomeen vallankumouksen jälkeen, ja heidän jälkeläisilleen. Monet heistä olivat kokeneet syrjintää Suomessa ja pysyneet vai ti elämästään Pietarissa. Max Engman toi ryhmän näkyväksi ja palautti heille heidän historiansa.

Työ Pietarin suomalaisten parissa herätti kiinnostuksen vähemmistöjä kohtaan. Engman toimi yhtenä European Science Foundationin vähemmistöjä tutkivan projektin koordinaattoreista. Projektin tuloksena julkaistiin *Ethnic Identities in Urban Europe. Comparative Studies on Governments and Non-Dominant Ethnic*

Groups in Europe 1850–1940 (1992). Samalla hänen mielenkiintonsa vertailevaan tutkimukseen kasvoi. Venäjän keisarikunnan lisäksi Engman perehtyi Itävalta-Unkarin hajoamiseen useiksi kansallisvaltioiksi sekä alueen lukuksi vähemmistöihin. Åbo Akademin yleisen historian professorina Engman keskittyi erityisesti ensimmäisen maailmansodan jälkeisen Euroopan poliittiseen historiaan, jota leimasi näiden kahden suuren keisarikunnan tuho. Engman oli aikaansa edellä aloittaessaan Itävalta-Unkarin hajoamisprosessia ja sen seurauksia käsittelevää tutkimusta. *Empire Studies* on sittemmin kehittynyt merkittäväksi tutkimussuuntaukseksi, mutta 1980-luvulla näkökulma oli uusi. Se johti Suomen Akatemian projektiin, jonka seurauksena syntyi teos *När imperier faller* (1994) sekä neljä väitöskirjaa ja joitakin pro gradu -tutkielmia.

Opettajana Max Engman oli keskustelevala ja älyllisesti innostava. Hän kohteli opiskelijoita tasavertaisina keskustelukumppaneinaan ja nautti tieteellisistä keskusteluista. Hänen johdollaan saimme tutustua klassikoihin, kuten E. P. Thompsoniin ja Fernand Braudeliin, mutta hän tutustutti meidät myös globaalihistoriaan ja ympäristöhistoriaan 1990-luvulla, jolloin ne eivät olleet vakiinnuttaneet asemaansa, kuten nykyään.

Engman aloitti globaalihistorian perinteen Åbo Akademin historian laitoksella, vaikkei ehtinyt paneutua siihen itse tutkijana. Hän järjesti vuosituhaten vaihteessa globaaleja ilmiöitä tarkastelevan luentosarjan ja suunnitteli siihen liittyvää julkaisua, mutta muut kirjoitusprojektit veivät hänen aikansa. Globaalihistoriasta tulikin Åbo Akademin yleisen historian painopiste 2000-luvulla, Engmanin jo siirryttyä Åbo Akademin säätiön tutkimuslaitoksen puheenjohtajaksi. Opinnäytetyön ohjaajana Engman tarjoili kiinnostavia aiheita,

oli tukena, mutta antoi myös vapautta ja rohkaisi itseenäiseen työskentelyyn ja uskallukseen luottaa omaan oivalluksiin sekä tutkimuksen aikana syntyneeseen asiantuntemukseen.

Åbo Akademin historian laitos oli pieni ja työtä oli paljon. Max Engman on myöhemmin puhunut lämmöllä ja arvostaen solidaarisista työtovereistaan. Läheisin ja pitkäaikaisin heistä oli pohjoismaisen historian professori Sune Jungar, joka jakoi Engmanin kiinnostuksen itään suuntautuvia muuttoliikkeitä kohtaan.

Professuurin myötä Engmanille kertyi lukuisia luotamustehtäviä tiedeyhteisössä. Hän toimi *Historisk Tidskrift för Finland* -aikakausjulkaisun toimitussihteerinä vuosina 1971–1982 ja lehden vastaavana päätoimittajana vuosina 1982–2000. Hän oli Svenska litteratursällskapetin hallituksen jäsen vuodesta 1980 ja toimi seuran puheenjohtajana vuosina 2010–2013. Lisäksi hän on toiminut Oscar Öflundin säätiön ja Thure Gällénin säätiön hallituksissa ja puheenjohtajana. Hänet valittiin Tiedeseuran jäseneksi vuonna 1994 ja Ruotsin Vitterhetsakademin jäseneksi 2008. Engmanille on myönnetty Ruotsin suurin tietokirjapalkinto Stora fackbokspriset vuonna 2016 teoksesta *Språkfrågan. Finlandssvenskhetens uppkomst*, suom. *Kielikysymys. Suomenruotsalaisuuden synty 1812–1922* (2016). Lisäksi hänelle on myönnetty muun muassa Hallbergskan pris 1984, Valtion tiedonjulkistamis-palkinto vuosina 1998 ja 2008 sekä Hertig Karls pris vuonna 2009, jonka hän sai ensimmäisenä ei-ruotsalaisena.

Max Engman oli luova ja analyyttinen historioitsija, ahkera arkistotutkija ja erinomainen kirjoittaja. Hän oli myös humaani ja sivistynyt ihminen sekä korvaamaton tiedeyhteisön jäsen. Monelle meistä hän oli hyvä ystävä, jonka tukeen saattoi aina luottaa.

Laura Hollsten

Kirjoittaja oli Max Engmanin oppilas,
jatko-opiskelija ja työtoveri

1. Max Engman, Åbo tur och retur, *Historisk tidskrift för Finland* 101 (2016), 414–442.